

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในโพธิราชกุมารสูตร” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ประการแรกเพื่อศึกษาเนื้อหาและหลักธรรมในโพธิราชกุมารสูตร ประการที่สองเพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และประการสุดท้ายเพื่อศึกษาการเจริญวิปัสสนาภาวนาในโพธิราชกุมารสูตร โดยวิธีการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์ คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา วิสุทธิมรรค ปกรณ์วิเสส และตำราอื่น ๆ เรียบเรียงบรรยายตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

จากการศึกษาสรุปผลในการวิจัย มีดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

โพธิราชกุมารสูตรเป็นพระสูตรหนึ่งในราชวรรค พระไตรปิฎก หมวดที่ ๕ เล่มที่ ๑๓ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ในพระสูตรตันตปิฎกที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสกับพระราชากุมารพระนามว่า “โพธิ” หรือพระโพธิราชกุมารผู้ทรงปรีชาสามารถมีศิลปศาสตร์ความชำนาญในการขึ้นช้างและการถือขอ และได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันด้วยการสนทนารวมกับพระพุทธเจ้าด้วยเหตุที่พระโพธิราชกุมารทรงปรารถนาด้วยคำถามว่าบุคคลจะบรรลุนิพพานอันเป็นบรมสุข ด้วยความสุขนั้นไม่ได้ต้องประสบกับความทุกข์จึงจะบรรลุธรรมได้

พระพุทธเจ้าตรัสตอบถึงหนทางสายกลางนั้นคือทรงปฏิเสธในกามคือการหาความพึงพอใจที่เป็นความพัวพันอยู่ในกามคุณ ๕ ผู้ปฏิบัติจะต้องหลีกออกจากกามแล้ว ไม่มีความพอใจในกาม ละได้ด้วยดี สงบระงับด้วยดีภายใน เพื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ได้ เปรียบเหมือนการใช้ไม้สีไฟเพื่อให้เกิดไฟจะต้องใช้ไม้แห้ง อยู่บนบกไกลน้ำ ถ้านำมาสีไฟจะทำให้เกิดไฟได้ ถ้าหากนำเอาไม้สดแช่อยู่ในน้ำ หรือไม้สดอยู่บนบกไกลน้ำก็ดี มาสีไฟจะทำให้เกิดไฟไม่ได้ เพราะไม้นั้นยังสดชุ่มด้วยยางอยู่ จะต้องทำให้ไม้นั้นแห้งทั้งภายนอกและภายในเสียก่อน แล้วนำมาสีไฟ จึงจะทำให้เกิดไฟได้ และเห็นว่าการทรมานตนเอง ทำร่างกายให้ลำบาก ด้วยวิธีการต่างๆ มีการอดอาหารเป็นต้น เป็นอรรถกถาญาณโยคคือตั้งเกินไปและหย่อนยานเกินไปทั้ง ๒ เรื่องนั้นการเจริญสมถกรรมฐานจนได้ฌานสมาบัติเป็นบาทฐานเบื้องต้นเมื่อน้อมจิตไปเพื่อญาณจึงเกิดปัญญาเรียกว่าวิชา ๓ เห็นอดีต

ทราบความเกิดดับของสรรพสิ่งทรงเสนอข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางในการประพฤติปฏิบัติ คือ มัชฌิมาปฏิปทาได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมด้วยความสุข ซึ่งเป็นการแสวงหาหนทางสงบและสันติสุขที่แท้จริงด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรู้แจ้งอริยสัจ ๔ ประการนี้ตามความเป็นจริงคือหลัก ทุกขอริยสัจ สมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจจึงเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ตรัสรู้ในหลักปฏิจazzสมุปปาต ซึ่งการพระพุทธองค์ทรงตรัสเล่าพุทธประวัติให้กับพระโพธิราชกุมารรับฟังนับเป็นพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ที่มีความสำคัญต่อการศึกษพระพุทธศาสนาเพราะประวัติของพระบรมศาสดานับเป็นสิ่งสำคัญที่ศาสนิกชนต้องรู้และควรศึกษา

ส่วนการแสวงหาหนทางที่ประเสริฐสงบสันติสุขได้แก่ การที่บุคคลผู้มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บความตาย รู้ชัดถึงโทษในสิ่งเหล่านั้นว่ามีความเกิดดับเป็นธรรมดาอันจะนำไปพบกับหนทางแห่งการมุ่งแสวงหานิพพานทางพ้นทุกข์ที่ไม่มีการเวียนว่ายในวัฏสงสารพ้นจากรูปนาม

การเจริญวิปัสสนาภาวนาที่เกิดขึ้นในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีหลักและวิธีการปฏิบัติแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ใช้สมถะเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนา คือเจริญสมถะให้สมาธิเกิดขึ้นก่อน จนถึงขั้นอัปปนาสมาธิ เมื่อองค์ฌานเกิดขึ้นแล้วจึงจัดขึ้นสู่วิปัสสนาโดยความเป็นพระไตรลักษณ์เมื่อสมาธิมีกำลังกล้าแข็งขึ้นก็จะเกิดวิปัสสนาญาณรู้เห็นรูปนามอย่างชัดเจน คือ นามรูปปริจเฉทญาณ เป็นต้น จนกระทั่งบรรลุมรรคญาณและผลญาณในที่สุด เรียกว่า เจโตวิมุตติ หรือสมถยานิกและการเจริญวิปัสสนาโดยไม่ต้องอาศัยสมาธิ ชื่อว่า วิปัสสนายานิก (สุทธวิปัสสนายานิก) ผู้ปฏิบัติเริ่มเจริญวิปัสสนา โดยกำหนดรู้สภาวะธรรมที่เป็นรูปนามทันที ฌณิกสมาธิที่เกิดขึ้นเป็นสมาธิที่ตั้งมั่นอยู่ในช่วงที่จิตอยู่ในขณะที่กำหนดเท่านั้น องค์ฌานที่เกิดขึ้นขณะที่สมาธิมีกำลังกล้าแข็งสามารถข่มนิวรณ์ได้ก็จะเกิดวิปัสสนาญาณรู้เห็นรูปนามอย่างชัดเจน คือ นามรูปปริจเฉทญาณ เป็นลำดับจนกระทั่งบรรลุมรรคญาณและผลญาณในที่สุด เรียกว่า ปัญญาวิมุตติ หรือ วิปัสสนายานิก

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จะต้องมียาฐานของสมถกรรมฐานคือเป็นที่ตั้งของการงานทางจิตใจ เป็นพื้นบุคคลผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางของสมถะและวิปัสสนาภาวนา ย่อมที่จะได้รับผลของการปฏิบัติตามธรรมที่ตน ได้ประพฤติปฏิบัติดีแล้ว โดยการรับผลของการปฏิบัติ ที่สมควรแก่การปฏิบัติของตน ตามการปฏิบัติ นั้น ๆ และตามกำลังปัญญาของตนที่สามารถละกิเลสได้ด้วยองค์ธรรมของภูมิปฏิบัติที่ตนปฏิบัติได้แล้ว โดยผู้ปฏิบัติจะรู้ได้ด้วยปัญญาของผู้ปฏิบัติเอง

วิปัสสนาภาวนาเป็นการอบรมปัญญาให้รู้เท่าทันรูปนามตามเป็นจริง คือปัญญาที่รู้แจ้งในสมมติบัญญัติ และปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงโดยปรมาตม์ เพื่อคลายความยึดมั่นถือมั่น จึงพ้นไปจาก

ตัณหาและทิฐิ ย่อมเป็นผู้ไม่ถูกความทุกข์ครอบงำ ในการกำหนดพิจารณารูปรูปและนาม ชันธ ๕ อันปรากฏอยู่ในขันธ ๕ ซึ่งเป็นหนทางให้ผู้ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือทางกาย เวทนา จิต และธรรม และสิ่งที่สำคัญในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ผู้ปฏิบัติจะต้องรู้วิธีในการปรับอินทรีย์ คือ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ตามสภาวะธรรม เพื่อให้เกิดความเห็นแจ้งและตามความเป็นจริง ในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา คือการปฏิบัติตามหลักในแนวทางสติปัฏฐาน ๔ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาต้องใช้องค์คุณ ๓ ประการ คือ มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีสติ มีสัมปชัญญะ ในการกำหนดรู้ทางกาย เวทนา จิต และธรรม ที่สำคัญต้องพยายามสร้างฉันทะ ระดมความเพียร คอยเร้าจิตไว้ให้มุ่งมั่นเพื่อระวังป้องกันและละเสียซึ่งอกุศล เพียรเจริญ และรักษากุศลมิให้เสื่อมไป เมื่อปฏิบัติด้วยคุณธรรมตามนี้ย่อมบรรลุถึงความดับทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ ย่อมถึงความบริสุทธิ์หมดจดปราศจากกิเลสทั้งหลายทั้งปวงได้อย่างแน่นอน

การเจริญสติปัฏฐาน จึงเป็นปัญญาที่จะต้องรู้ทั่วที่ไม่ใช่เฉพาะความทุกข์ แต่ขณะที่ความสุขเกิดขึ้น ซึ่งความสุขจะมีไม่ได้เลย หากปราศจากปัญญาแม้จะเจอปัญหา แต่ก็ไม่มีตัวตนที่จะไปทำให้เกิดปัญญา แม้เจอวิกฤติ แต่ก็ไม่มีตัวตน ที่จะทำให้เป็นโอกาส แม้จะเจอทุกข์ แต่ไม่มีตัวตนที่จะทำให้เกิดสุข เพราะ ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา หากไม่ได้อบรมปัญญามาเพียงพอ ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหา แก้อกุศลที่เกิดขึ้นในจิตใจได้ เพราะ ไม่ได้รู้ว่า ความสุข ความทุกข์ กุศล อกุศล เป็นแต่เพียงธรรมไม่ใช่เราหนทางที่ถูก จึงไม่ใช่ การจะทำ การจะสั่งให้ แก่ปัญหา ให้ทุกข์ แล้วมาสุข หนทางที่ถูก คือ การอบรมเหตุที่จะแก้ปัญหายุ่งยาก เพราะรู้ตามความเป็นจริง คือ การอบรมสภาพธรรมที่เป็นปัญญา ความเห็นถูก ด้วยการฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม เมื่อปัญญาเจริญมากขึ้น ก็จะแก้ปัญหเอง คือ รู้ตามความเป็นจริง แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย แล้วแต่ว่า ปัญญาจะเกิดหรือไม่ ปัญญาจึงเป็นเหมือนสภาวะธรรมที่เห็นถูก และ ความสุขจะมีได้อย่างไร หากไม่มีปัญญาเพราะ หากไม่ศึกษา อบรมปัญญาก็สำคัญว่า ความสุขในรูป เสียง กลิ่น รส สิ่งที่กระทบสัมผัสเป็นการแก้ทุกข์ และเป็นความสุขที่แท้จริง ดังนั้นจึงไม่มีสุขใดจะประเสริฐเท่ากับความสุขที่ไม่มีกิเลสคือสุขที่เกิดจากปัญญาเป็นสำคัญเมื่อปฏิบัติไปตามหลัก โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ อันเป็นธรรมแห่งการตรัสรู้และปฏิบัติไปตามหลักอาหาร ๘ ของวิชาและวิมุตติก็จะประสบผลสำเร็จในการบรรลุธรรมอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา

การเจริญวิปัสสนาภาวนาในโพธิราชกุมารสูตร ปฏิบัติโดยดำเนินตามแนวทางโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง คือ สมถะและวิปัสสนา หลักสมถะภาวนาโดยยกฌานเป็นบาทฐานการเจริญสมถะภาวนาเกิดสมาบัติ ๘ เพื่อยกเข้าสู่องค์ฌาน และการเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ด้วยการกำหนดรู้คือการละกามคุณ ๕ การกำหนดรู้ในอริยสัจ ๔ และวงจรแห่งปฏิจจนุปบาทรวมทั้งการพัฒนาอินทรีย์เพื่อการปฏิบัติธรรมและองค์แห่ง

คุณสมบัติ ๕ ประการ พระพุทธเจ้าทรงสอนแนวทางการปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้นว่า บุคคลผู้หวังความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ต้องปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน ๔ เท่านั้น ไม่มีทางอื่น

บุคคลผู้ที่จะบรรลุธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสในพระสูตรนี้มีส่วนประกอบสำคัญ ๒ เรื่อง ประการแรกคือพระพุทธร่องค์ทรงตรัสถึงคุณสมบัติ ๕ ประการหรือปธานียังคะ ซึ่งมีส่วนประกอบด้วย ๑. ศรัทธา ๒. มีโรคน้อย ๓. ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ๔ มีความเพียรไม่ทอดธุระ ๕. มีปัญญา ซึ่งก็คืออินทรีย์ของผู้ปฏิบัติธรรมมีความพร้อมซึ่งต้องปรับอินทรีย์ให้เสมอกันและประการที่สองคือได้พบพระพุทธร่องค์พร้อมกับได้รับการสั่งสอนอบรมโดยตรงจากพระพุทธร่องค์ใช้เวลาอย่างช้าคือ ๗ ปีและเร็วที่สุดคือสั่งสอนในเวลาเย็น ได้บรรลุคุณพิเศษในเวลาเช้า สั่งสอนในเวลาเช้า ได้บรรลุคุณพิเศษในเวลาเย็นก็สามารถบรรลุธรรมนำสู่บรมสุขได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเนื้อหาหลักธรรมและการเจริญวิปัสสนาภาวนาในโพธิราชกุมารสูตร ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก ยังขาดการศึกษาในหลักและวิธีการปฏิบัติที่เปรียบเทียบระหว่างนิกายอื่น ๆ เช่นนิกายมหายาน เป็นต้น นอกจากนั้นก็ศึกษาเพิ่มเติมจากอรรถกถา หนังสือและตำราทางวิชาการมาประกอบ ดังนั้น ผู้ที่สนใจต้องการจะศึกษาให้ละเอียดและต้องการนำข้อมูลไปใช้ในวัตถุประสงค์อย่างอื่น ควรศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

๑. ศึกษาหลักธรรมที่ผู้ศึกษายังไม่ได้ศึกษา

ก) การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเจริญสมณะภาวนาในพระสูตรคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกับพระสูตรของนิกายมหายาน

ข) การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเจริญวิปัสสนาภาวนาในพระสูตรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกับพระสูตรของนิกายมหายาน

สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไปคือ

๒. ศึกษาเรื่องเดียวกัน

ก) การศึกษาวิปัสสนาในหลักอทิปปัจจตาที่ปรากฏในโพธิราชกุมารสูตร

ข) การศึกษาความสัมพันธ์ของหลักอทิปปัจจตาและปฏิจจสมุปบาทที่ปรากฏในโพธิราชกุมารสูตร